

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः ॥

यदुभौ विमुच्यातिथ्यं गृह्णीयाद्यज्ञं विच्छिन्द्याद्यदुभावविमुच्य
यथानागतायातिथ्यं क्रियते तादृगेव तद्विमुक्तोऽन्यो-
ऽनङ्गान्भवत्यविमुक्तोऽन्योऽथातिथ्यं गृह्णाति यज्ञस्य संतत्यै
पत्यन्वारभते पत्नी हि पारीणह्यस्येशे पत्नियैवानुमतं निर्वपति
यद्वै पत्नी यज्ञस्य करोति मिथुनं तदथो पत्निया एव ॥ १ ॥

एष यज्ञस्यान्वारम्भोऽनवच्छित्यै यावद्विर्वै राजानुचरैरागच्छ
सर्वेभ्यो वै तेभ्य आतिथ्यं क्रियते छन्दांसि खलु वै
सोमस्य राज्ञोऽनुचराण्यग्रेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वेत्याह
गायत्रिया एवैतेन करोति सोमस्यातिथ्यमसि विष्णवे
त्वेत्याह त्रिष्टुभं एवैतेन करोत्यतिथेरातिथ्यमसि विष्णवे
त्वेत्याह जगत्यै ॥ २ ॥

एवैतेन करोत्यग्नये त्वा रायस्पोषदात्रे विष्णवे
त्वेत्याहानुष्टुभं एवैतेन करोति श्येनाय त्वा सोमभृते विष्णवे

त्वेत्याह गायत्रिया एवैतेन करोति पञ्च कृत्वो गृह्णाति
 पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तो यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्दे ब्रह्मवादिनो
 वदन्ति कस्मात्सत्याद्गायत्रिया उभयत आतिथ्यस्य क्रियत
 इति यदेवादः सोममा॥३॥

अहरत्तस्माद्गायत्रिया उभयत आतिथ्यस्य क्रियते
 पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्च शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदातिथ्यं नवकपालः
 पुरोडाशो भवति तस्मान्नवधा शिरो विष्यूतन्नवकपालः
 पुरोडाशो भवति ते त्रयस्त्रिकपालास्त्रिवृता स्तोमैर्न
 सम्मितास्तेजस्त्रिवृत्तेज एव यज्ञस्य शीर्षन्दधाति
 नवकपालः पुरोडाशो भवति ते त्रयस्त्रिकपालास्त्रिवृता
 प्राणेन सम्मितास्त्रिवृद्वै॥४॥

प्राणस्त्रिवृतमेव प्राणमभिपूर्वं यज्ञस्य शीर्षन्दधाति
 प्रजापतेर्वा एतानि पक्ष्माणि यदश्ववाला ऐक्षवी तिरश्ची
 यदाश्ववालः प्रस्तरो भवत्यैक्षवी तिरश्ची प्रजापतेरेव
 तच्चक्षुः सम्भरति देवा वै या आहुतीरजुहवुस्ता असुरा
 निष्कावमादन्ते देवाः कार्ष्ण्यमपश्यन्कर्मण्यो वै कर्मनेन
 कुर्वीतेति ते कार्ष्ण्यमयान्परिधीन्॥५॥

अ॒कुर्व॑त॒ तैर्वै ते रक्षा॑ꣳस्यपा॑घ्नत॒ यत्का॑र्ष्म॒र्यमयाः॑ परि॒धयो॑
 भव॑न्ति॒ रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै सꣳस्पर्श॑यति॒ रक्ष॑सा॒मन॑न्वव॒चाराय॑ न
 पुर॑स्ता॒त्परि॑ दधा॒त्यादि॒त्यो ह्ये॑वोद्यन्पु॒रस्ता॒द्रक्षा॑ꣳस्यप॒हन्त्य॑ध्वै
 समि॑धा॒वा द॑धात्यु॒परि॑ष्ठादे॒व रक्षा॑ꣳस्यप॑हन्ति॒ यजु॑षा॒न्यां
 तूष्णी॑म॒न्यामि॑थुन॒त्वाय॑ द्वे आ द॑धाति द्वि॒पाद्यज॑मानः
 प्रति॑ष्ठित्यै ब्रह्म॒वादि॒नो वद॑न्ति॥ ६॥

अ॒ग्निश्च॒ वा ए॒तौ सोम॑श्च क॒था सोमा॑याति॒थ्यं क्रि॒यते॒ नाग्नय॑
 इति॑ यद॒ग्नाव॑ग्नि॒म्मथि॑त्वा प्र॒हर॑ति॒ तेनै॒वाग्नय॑ आति॒थ्यं क्रि॒यते-
 ऽथो॑ खल्वा॒हुर॑ग्निः सर्वा॑ दे॒वता॑ इति॑ यद्ध॒विरा॑साद्या॒ग्निम्म॑न्यति
 ह॒व्यायै॑वा॒सन्नाय॑ सर्वा॑ दे॒वता॑ जनयति॥ ७॥

पवि॑र्या ए॒व जग॑त्या॒ आ त्रि॒वृद्धे॑ प॒रिधी॑न् व॒दन्त्येक॑चत्वारि॒शच्च॑॥१॥ ————— [१]

दे॒वा॒सुराः॑ संय॑त्ता आस॒न्ते दे॒वा मि॒थो विप्रि॑र्या आस॒न्तेऽ
 ३ न्यो॑न्यस्मै ज्यैष्ठा॒याति॑ष्ठमा॒नाः प॒ञ्चधा॑ व्य॒क्राम॑न्न॒ग्निर्वसु॑भिः
 सोमो॑ रु॒द्रैरिन्द्रो॑ म॒रुद्भिर्व॑रुण आदि॒त्यैर्बृ॒हस्प॑तिर्वि॒श्वैर्दे॒वैस्ते-
 ऽमन्य॑न्तासु॒रेभ्यो॑ वा इ॒दम॑भ्रातृ॒व्येभ्यो॑ र॒ध्यामो॑ यन्मि॒थो
 विप्रि॑र्याः स्मो या न इ॒माः प्रि॒यास्त॑नुव॒स्ताः स॒मव॑द्याम॒है
 ताभ्यः॑ स निर्ऋ॑च्छाद्यः॥ ८॥

नः प्रथमोऽ ३ न्योन्यस्मै द्रुह्यादिति तस्माद्यः
 सतानूनप्रिणाम्प्रथमो द्रुह्यति स आर्तिमाच्छति यत्तानूनप्र
 संमवद्यति भ्रातृव्याभिभूत्यै भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो
 भवति पञ्च कृत्वोऽव द्यति पञ्चधा हि ते तथ्संमवाद्यन्ताथो
 पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्द्ध आपतये त्वा
 गृह्णामीत्याह प्राणो वै॥९॥

आपतिः प्राणमेव प्रीणाति परिपतय इत्याह मनो
 वै परिपतिर्मन एव प्रीणाति तनूनप्र इत्याह तनुवो हि
 ते ताः संमवाद्यन्त शाक्करायेत्याह शक्त्यै हि ते ताः
 संमवाद्यन्त शक्मन्नोजिष्टायेत्याहौजिष्टः हि ते तदात्मनः
 संमवाद्यन्तानाधृष्टमस्यनाधृष्यमित्याहानाधृष्टः ह्येतदनाधृष्यं
 देवानामोजः॥१०॥

इत्याह देवानां ह्येतदोजोऽभिशस्तिपा अनभिशस्तेन्यमित्य
 ह्येतदनभिशस्तेन्यमनु मे दीक्षां दीक्षापतिर्मन्यतामित्याह
 यथायजुरेवैतद्धृतं वै देवा वज्रं कृत्वा सोममघ्नन्नन्तिकमिव
 खलु वा अस्यैतच्चरन्ति यत्तानूनप्रेणं प्रचरन्त्यः शुरः शुस्ते
 देव सोमा प्यायतामित्याह यत्॥११॥

ए॒वास्या॑पु॒वाय॑ते॒ यन्मी॑यते॒ तदे॒वास्यै॑तेना॒ प्या॑यय॒त्या
तुभ्य॑मिन्द्रः॒ प्या॑यता॒मा त्वमिन्द्रा॑य॒ प्या॑यस्वेत्या॒होभावे॑वेन्द्रं च
सोमं॑ चा॒ प्या॑यय॒त्या प्या॑यय॒ सखी॑न्त्स॒न्या मे॑धयेत्या॒हर्त्विजो॑
वा अ॑स्य॒ सखा॑य॒स्ताने॒वा प्या॑ययति॒ स्व॒स्ति ते॑ दे॒व सोम॑
सु॒त्याम॑शीय॥१२॥

इत्या॑ह॒शिषं॑मे॒वैता॑मा॒ शा॑स्ते॒ प्र वा ए॒तेऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वन्ते॒
ये सोम॑मा॒प्या॑ययन्त्यन्तरिक्षदे॒वत्यो॑ हि सोम॒ आप्या॑यित॒
एष्टा॑ रा॒यः प्रे॑षे भगा॒येत्या॑ह॒ द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॑मे॒व
नम॑स्कृ॒त्यास्मि॑ल्लो॒के प्र॑ति॒ तिष्ठ॑न्ति दे॒वासुराः॑ संय॑त्ता
आस॑न्ते दे॒वा बिभ्य॑तो॒ऽग्नि॑म्प्रावि॑शन्तस्मा॑दाहुर॒ग्निः सर्वा॑
दे॒वता॑ इति॒ ते॥१३॥

अ॒ग्निमे॒व वरू॑थं कृ॒त्वासु॑रान॒भ्यभव॑न्न॒ग्निमि॑व॒ खलु॑ वा
ए॒ष प्र वि॑शति॒ योऽवा॑न्तरदी॒क्षामु॑पैति॒ भ्रातृ॑व्याभिभूत्यै
भव॑त्या॒त्मना॒ परा॑स्य॒ भ्रातृ॑व्यो भवत्या॒त्मानमे॒व दी॑क्षया॒
पाति॑ प्र॒जाम॑वान्तरदी॒क्षया॑ संत॒राम्मेख॑ला५ समा॑यच्छते
प्र॒जा ह्या॑त्मनोऽन्त॑रतरा॒ तप्त॑व्र॒तो भव॑ति॒ मद॑न्तीभिर्मा॒र्जय॑ते॒
नि॒र्ह्यग्निः॑ शी॒तेन॒ वाय॑ति॒ समि॑च्छे॒ या ते॑ अ॒ग्ने रु॒द्रिया॑

त॒नूरित्या॑ह॒ स्वयै॑वैन॒द्वेव॑तया॒ व्रत॑यति॒ सयो॑नित्वाय॒
शान्त्यै॑॥१४॥

यो वा ओजं आहृ यदंशीयेति तैऽग्न एकादश च॥२॥ [२]

तेषा॒मसुरा॑णान्ति॒स्रः पुरं॑ आसन्नय॒स्मय्य॑व॒मा-
ऽथ॑ रज॒ताऽथ॑ हरि॒णी ता दे॒वा जेतु॑न्नाशं॒क्रुव॑न्ता
उ॒पस॑दे॒वाजि॑गीषन्त॒स्मादा॑हुर्यश्चै॒वं वेद॑ यश्च॒ नोप॑सदा॒ वै
महा॑पुरं ज॒यन्ती॑ति॒ त इषु॑ꣳ सम॑स्कुर्वता॒ग्निम॑नी॒कꣳ सोम॑ꣳ
श॒ल्यं विष्णु॑न्तेज॒नन्ते॑ऽब्रुव॒न्क इ॒माम॑सिष्य॒तीति॑॥१५॥

रु॒द्र इत्य॑ब्रुवन्नु॒द्रो वै क्रूरः॑ सोऽस्य॒त्विति॑ सो-
ऽब्र॒वीद्व॑रं वृणा अ॒हमे॒व प॑शूनामधि॒पति॑रसा॒नीति॑ तस्मा॑द्रु॒द्रः
प॑शूनामधि॒पति॑स्ताꣳ रु॒द्रोऽवा॑सृज॒त्स तिस्रः॑ पुरो॑ भि॒त्त्वैभ्यो॑
लो॒केभ्यो॑ऽसुरा॒न्प्राणु॑दत॒ यदु॑पसदं॒ उपस॑द्यन्ते॒ भ्रातृ॑व्यपराणु॒त्यै
ना॒न्यामाहु॑तिम्पुर॒स्ताञ्जु॑हया॒द्यद॑न्यामाहु॑तिम्पुर॒स्ताञ्जु॑हयात्॥१६॥

अ॒न्यन्मुखं॑ कुर्यात्स्रुवेणा॑घार॒मा घा॑रयति॒ यज्ञ॑स्य॒ प्रज्ञा॑त्यै
परा॑ङ॒ति॒क्रम्य॑ जुहोति॒ परा॑च ए॒वैभ्यो॑ लो॒केभ्यो॑ यज॑मानो
भ्रातृ॑व्या॒न्प्र णु॑दते॒ पुन॑रत्या॒क्रम्यो॑पसदं॒ जुहो॑ति॒ प्रणु॑द्यै॒वैभ्यो॑
लो॒केभ्यो॑ भ्रातृ॑व्याञ्जित्वा भ्रातृ॑व्यलो॒कम॒भ्यारो॑हति॒ देवा॑ वै याः

प्रातरुपसदं उपासीदन्नहस्ताभिरसुरान्प्राणुदन्त याः सायं
रात्रियै ताभिर्यथासायम्प्रातरुपसदः॥१७॥

उपसद्यन्तेऽहोरात्राभ्यामेव तद्यजमानो भ्रातृव्यान्प्र
णुदते याः प्रातर्याज्याः स्युस्ताः सायम्पुरोनुवाक्याः
कुर्यादयातयामत्वाय तिस्र उपसद उपैति त्रयं इमे लोका
इमानेव लोकान्प्रीणाति षट्थसम्पद्यन्ते षड्वा ऋतवं ऋतूनेव
प्रीणाति द्वादशाहीने सोम उपैति द्वादश मासाः संवत्सरः
संवत्सरमेव प्रीणाति चतुर्विंशतिः सम्॥१८॥

पद्यन्ते चतुर्विंशतिरर्धमासा अर्धमासानेव प्रीणात्याराग्रामव
कामयेतास्मिन्मे लोकेऽर्धुकं स्यादित्येकमग्रेऽथ द्वावथ
त्रीनथ चतुर एषा वा आराग्रावान्तरदीक्षास्मिन्नेवास्मै
लोकेऽर्धुकम्भवति परोवरीयसीमवान्तरदीक्षामुपेयाद्यः
कामयेतामुष्मिन्मे लोकेऽर्धुकं स्यादिति चतुरोऽग्रेऽथ
त्रीनथ द्वावथैकमेषा वै परोवरीयस्यवान्तरदीक्षामुष्मिन्नेवास्मै
लोकेऽर्धुकम्भवति॥१९॥

असिष्यतीति जुहुयात्सायम्प्रातरुपसदश्चतुर्विंशतिः सञ्चतुरोऽग्रे षोडश च॥३॥—[३]

सुवर्गं वा एते लोकं यन्ति य उपसदं उपयन्ति तेषां

य उन्नयते हीयत एव स नोदनेषीति सूत्रीयमिव यो वै
स्वार्थेतां यताः श्रान्तो हीयत उत स निष्पाय सह वसति
तस्मात्सकृदुन्नीय नापरमुन्नेयेत दधोन्नेयेतैतद्वै पशूनां रूपं
रूपेणैव पशूनव रुन्दे ॥ २० ॥

यज्ञो देवेभ्यो निलायत विष्णू रूपं कृत्वा स
पृथिवीम्प्राविशत देवा हस्तान्त्सं रभ्यैच्छन्तमिन्द्र
उपर्युपर्यत्यक्रामत् सोऽब्रवीत्को मायमुपर्युपर्यत्यक्रमीदित्यहं
दुर्गे हन्तेत्यथ कस्त्वमित्यहं दुर्गादाहर्तेति सोऽब्रवीद्दुर्गे वै
हन्तावोचथा वराहोऽयं वाममोषः ॥ २१ ॥

सप्तानां गिरीणाम्परस्ताद्वित्तं वेद्यमसुराणाम्बिभर्ति तं जहि
यदि दुर्गे हन्तासीति स दर्भपुञ्जीलमुद्धृत्य सप्त गिरीन्भित्त्वा
तमहन्त्सोऽब्रवीद्दुर्गाद्वा आहर्तावोचथा एतमा हरेति तमेभ्यो
यज्ञ एव यज्ञमाहरद्यत्तद्वित्तं वेद्यमसुराणामविन्दन्त तदेकं वेद्यै
वेदित्वमसुराणाम् ॥ २२ ॥

वा इयमग्र आसीद्यावदासीनः परापश्यति तावद्देवानान्ते
देवा अब्रुवन्नस्त्वेव नोऽस्यामपीति कियद्वो दास्याम इति
यावदियं संलावृकी त्रिः परिक्रामति तावन्नो दत्तेति स इन्द्रः

सलावृकी रूपं कृत्वेमां त्रिः सर्वतः पर्यक्रामत्तदिमामविन्दन्त
यदिमामविन्दन्त तद्वेद्यै वेदित्वम्॥ २३ ॥

सा वा इयं सर्वैव वेदिरियति शक्ष्यामीति त्वा
अवमायं यजन्ते त्रिंशत्पदानि पश्चात्तिरश्ची भवति
षट्त्रिंशत्प्राची चतुर्विंशतिः पुरस्तात्तिरश्ची दशदश
सम्पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराजैवान्नाद्यमव
रुद्ध उद्धन्ति यदेवास्या अमेध्यं तदपं हन्त्युद्धन्ति
तस्मादोषधयः परा भवन्ति बर्हिः स्तृणाति तस्मादोषधयः
पुनरा भवन्त्युत्तरम्बर्हिष उत्तरबर्हिः स्तृणाति प्रजा वै
बर्हिर्यजमान उत्तरबर्हिर्यजमानमेवायं जमानादुत्तरं करोति
तस्माद्यजमानोऽयं जमानादुत्तरः॥ २४ ॥

रुन्धे वाममोषो वेदित्वमसुराणां वेदित्वम्वन्ति पञ्चविंशतिश्च॥ ४ ॥ ————— [४]

यद्वा अनीशानो भारमादत्ते वि वै स लिशते यद्वादश
साहस्योपसदः स्युस्तिस्त्रोऽहीनस्य यज्ञस्य विलोम
क्रियेत तिस्र एव साहस्योपसदो द्वादशाहीनस्य यज्ञस्य
सवीर्यत्वायाथो सलोम क्रियते वथ्सस्यैकः स्तनो भागी
हि सोऽथैकः स्तनं व्रतमुपैत्यथ द्वावथ त्रीनथ चतुरं

एतद्वै॥२५॥

क्षुरपवि नाम व्रतं येन प्र जातान्भ्रातृव्यानुदते प्रति
जनिष्यमाणानथो कनीयसैव भूय उपैति चतुरोऽग्रे
स्तनान्ब्रतमुपैत्यथ त्रीनथ द्वावथैकमेतद्वै सुजघनं नाम व्रतं
तपस्यः सुवर्ग्यमथो प्रैव जायते प्रजया पशुभिर्यवागू
राजन्यस्य व्रतं क्रूरेव वै यवागूः क्रूर इव॥२६॥

राजन्यो वज्रस्य रूपः समृद्ध्या आमिक्षा वैश्यस्य
पाकयज्ञस्य रूपम्पुष्ट्यै पयो ब्राह्मणस्य तेजो वै ब्राह्मणस्तेजः
पयस्तेजसैव तेजः पय आत्मन्धत्तेऽथो पयसा वै गर्भा
वर्धन्ते गर्भ इव खलु वा एष यद्दीक्षितो यदस्य पयो
व्रतम्भवत्यात्मानमेव तद्वर्धयति त्रिव्रतो वै मनुरासीद्विव्रता
असुरा एकव्रताः॥२७॥

देवाः प्रातर्मध्यंदिने सायं तन्मनोर्व्रतमासीत्पाकयज्ञस्य
रूपम्पुष्ट्यै प्रातश्च सायं चासुराणां निर्मध्यं क्षुधो रूपं ततस्ते
पराभवन्मध्यंदिने मध्यरात्रे देवानां ततस्तेऽभवन्सुवर्गं
लोकमायन् यदस्य मध्यंदिने मध्यरात्रे व्रतम्भवति मध्यतो
वा अत्रेन भुञ्जते मध्यत एव तदूर्जं धत्ते भ्रातृव्याभिभूत्यै

भवत्यात्मनो॥ २८॥

परा॑ऽस्य भ्रातृ॑व्यो भवति॑ गर्भो॑ वा ए॒ष यद्दी॑क्षितो
योनि॑र्दीक्षितवि॒मितं यद्दी॑क्षितो दी॑क्षितवि॒मितात्प्र॒वसे॒द्यथा
योने॑र्गर्भः॒ स्कन्द॑ति तादृ॒गेव तन्न॑ प्र॒वस्त॒व्यमा॒त्मनो॑
गोपी॒थायैष॑ वै व्याघ्रः॒ कुलगो॑पो यद॒ग्निस्तस्मा॒द्यद्दी॑क्षितः
प्र॒वसे॒त्स ए॒नमी॒श्वरो॑ऽनू॒त्थाय॑ हन्तो॒र्न प्र॒वस्त॒व्यमा॒त्मनो॑ गु॒प्त्यै
दक्षि॑णतः शय॑ ए॒तद्वै यज॑मानस्या॒यत॑नं॒ स्व ए॒वाय॑तने
शये॑ऽग्निम॑भ्यावृ॒त्य शये॑ दे॒वता॑ ए॒व य॒ज्ञम॑भ्यावृ॒त्य शये॑॥ २९॥

एतद्वै क्रूर इवैकव्रता आत्मना यजमानस्य त्रयोदश च॥५॥ [५]

पुरो॑ह॒विषि॑ दे॒वय॑जने॒ याज॑येद्यं का॒मये॒तोपै॑नमु॒त्तरो॑ य॒ज्ञो
न॑मेद॒भि सु॑व॒र्गं लो॒कं ज॑येदित्ये॒तद्वै पुरो॑ह॒विर्दे॒वय॑जनं
यस्य॑ होता॑ प्रा॒तरनु॑वा॒कम॑नुब्रुव॒न्नग्नि॑म॒प आ॑दि॒त्यम॒भि
वि॒पश्य॑त्यु॒पै॑नमु॒त्तरो॑ य॒ज्ञो न॑मत्य॒भि सु॑व॒र्गं लो॒कं ज॑यत्या॒प्ते
दे॒वय॑जने॒ याज॑येद्भ्रातृ॑व्यवन्त॒म्पन्था॑ वाधि॒स्पर्श॑येत्क॒र्तं वा
याव॑न्नान॑से॒ यात॑वै॥ ३०॥

न रथा॑यै॒तद्वा आ॒प्तं दे॒वय॑जनमा॒प्नोत्ये॒व भ्रातृ॑व्यं
नै॒न॒म्भ्रातृ॑व्य आ॒प्नोत्ये॒कौन्न॑ते दे॒वय॑जने॒ याज॑येत्प॒शुकाम॑मे॒कौन्न॑तः

देवयजनादङ्गिरसः पशूनसृजन्तान्तरा सदोहविधाने उन्नतः
 स्यादेतद्वा एकोन्नतं देवयजनम्पशुमानेव भवति त्र्युन्नते
 देवयजने याजयेत्सुवर्गकामत्र्युन्नताद्वै देवयजनादङ्गिरसः
 सुवर्गं लोकमायन्नन्तराहवनीयं च हविर्धानं च॥३१॥

उन्नतः स्यादन्तरा हविर्धानं च सदश्चान्तरा सदश्च
 गार्हपत्यं चैतद्वै त्र्युन्नतं देवयजनं सुवर्गमेव लोकमेति
 प्रतिष्ठिते देवयजने याजयेत्प्रतिष्ठाकाममेतद्वै प्रतिष्ठितं
 देवयजनं यत्सर्वतः समम्प्रत्येव तिष्ठति यत्रान्याअन्या
 ओषधयो व्यतिषक्ताः स्युस्तद्याजयेत्पशुकाममेतद्वै पशूनां
 रूपं रूपेणैवास्मै पशून्॥३२॥

अव रुद्धे पशुमानेव भवति निर्ऋतिगृहीते
 देवयजने याजयेद्यं कामयेत् निर्ऋत्यास्य यज्ञं
 ग्राहयेयमित्येतद्वै निर्ऋतिगृहीतं देवयजनं यत्सदृश्यै
 सत्या ऋक्षन्निर्ऋत्यैवास्य यज्ञं ग्राहयति व्यावृत्ते
 देवयजने याजयेद्वावृत्कामं यम्पात्रे वा तल्पे वा
 मीमांसेरन्प्राचीनमाहवनीयात्प्रवृणुं स्यात्प्रतीचीनं
 गार्हपत्यादेतद्वै व्यावृत्तं देवयजनं वि पाप्मना भ्रातृव्येणा

वर्तते नैनम्पात्रे न तल्पे मीमांसन्ते कार्ये देवयजने
याजयेद्भूतिकामं कार्यो वै पुरुषो भवत्येव॥३३॥

यातुवै हविर्धानंश्च पशून्पाप्मनाऽष्टादश च॥६॥ [६]

तेभ्य उत्तरवेदिः सिंही रूपं कृत्वोभयानन्तरापक्रम्यातिष्ठते
देवा अमन्यन्त यतरान् वा इयमुपावत्स्यति त
इदम्भविष्यन्तीति तामुपामन्त्रयन्त साब्रवीद्वरं वृणै
सर्वान्मया कामान्व्यश्नवथ पूर्वा तु माग्नेराहुतिरश्नवता
इति तस्मादुत्तरवेदिम्पूर्वामग्नेर्व्याधारयन्ति वारंवृतः ह्यस्यै
शम्यया परि मिमीते॥३४॥

मात्रैवास्यै साऽथो युक्तेनैव युक्तमव रुद्धे वित्तायनी
मेऽसीत्याह वित्ता ह्येनानावत्तित्तायनी मेऽसीत्याह
तित्तान् ह्येनानावदवतान्मा नाथितमित्याह नाथितान्
ह्येनानावदवतान्मा व्यथितमित्याह व्यथितान् ह्येनानावद्विदेरग्नि-
नाम॥३५॥

अग्ने अङ्गिर इति त्रिर्हरति य एवेषु लोकेष्वग्नयस्तानेवाव
रुद्धे तूष्णीं चतुर्थः हरत्यनिरुक्तमेवाव रुद्धे सिंहीरसि
महिषीरसीत्याह सिंहीरह्येषा रूपं कृत्वोभयानन्तरापक्रम्याति

प्रथस्वोरु ते यज्ञपतिः प्रथतामित्याहु यजमानमेव प्रजयां
पशुभिः प्रथयति ध्रुवा॥ ३६॥

असीति स९ हन्ति धृत्यै देवेभ्यः शुन्धस्व देवेभ्यः
शुम्भस्वेत्येव चोक्षति प्र च किरति शुद्धा इन्द्रघोषस्त्वा
वसुभिः पुरस्तात्पात्वित्याहु दिग्भ्य एवेनां प्रोक्षति
देवा९श्चेदुत्तरवेदिरुपाववर्तीहैव वि जयामहा इत्यसुरा
वज्रमुद्यत्य देवानभ्यायन्त तानिन्द्रघोषो वसुभिः
पुरस्तादप॥ ३७॥

अनुदत् मनोजवाः पितृभिर्दक्षिणतः प्रचेता रुद्रैः
पश्चाद्विश्वकर्मादित्यैरुत्तरतो यदेवमुत्तरवेदिं प्रोक्षति
दिग्भ्य एव तद्यजमानो भ्रातृव्यान्प्रणुदत् इन्द्रो
यतीन्थसालावृकेभ्यः प्रायच्छत्तान्दक्षिणत उत्तरवेद्या
आदन् यत्प्रोक्षणीनामुच्छिष्येत तद्दक्षिणत उत्तरवेद्यै
नि नयेद्यदेव तत्र क्रूरं तत्तेन शमयति यं द्विष्यात्तं
ध्यायेच्छुचैवैनमर्पयति॥ ३८॥

मिमीते नाम ध्रुवाऽपं शुचा त्रीणि च॥ ७॥ [७]

सोत्तरवेदिरब्रवीत्सर्वान्मया कामान्व्यश्नवथेति

लोकानां विधृत्या अग्नेस्त्रयो ज्यायाः सो भ्रातर

आसन्ते देवेभ्यो हव्यं वहन्तः प्रामीयन्तु सौ-
 ऽग्निरिबिभेदित्थं वाव स्य आर्तिमारिष्यतीति स निलायतु
 स यां वनस्पतिष्ववसत्ताम्पूतुद्रौ यामोषधीषु तां
 सुगन्धितेजने याम्पशुषु ताम्पेत्वस्यान्तरा शृङ्गे तं देवताः
 प्रैषमैच्छन्तमन्वविन्दन्तमब्रुवन्॥४२॥

उप न आ वर्तस्व हव्यं नो वहेति सौऽब्रवीद्वरं
 वृणै यदेव गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधि स्कन्दात्तन्मे
 भ्रातृणाम्भागधेयमसदिति तस्माद्यद्गृहीतस्याहुतस्य
 बहिःपरिधि स्कन्दति तेषान्तद्भागधेयं तानेव तेन प्रीणाति
 सौऽमन्यतास्थन्वन्तो मे पूर्वे भ्रातरः प्रामैषतास्थानि शातया
 इति स यानि॥४३॥

अस्थान्यशातयतु तत्पूतुद्वभवद्यन्मां समुपमृतं
 तद्गुल्गुलु यदेतान्त्सम्भारान्त्सम्भरत्यग्निमेव तत्सम्भरत्यग्नेः
 पुरीषमसीत्याहाग्नेर्ह्येतत्पुरीषं यत्सम्भारा अथो खल्वाहुरेते
 वावैनं ते भ्रातरः परि शेरे यत्पौतुद्रवाः परिधय इति॥४४॥

वित्वा देवयत एषामब्रुवन् यानि चतुश्चत्वारिंशच्च॥८॥ [८]

बद्धमव स्यति वरुणपाशादेवैनं मुञ्चति प्र णेनेक्ति मेध्यै

ए॒वैनै॑ करोति सावि॒त्रिय॑र्चा हु॒त्वा ह॑वि॒र्धाने॑ प्र वर्तयति
 सवि॒तृप्र॑सूत ए॒वैने॑ प्र वर्तयति वरु॑णो वा ए॒ष दु॒र्वागु॑भयतो
 ब॒द्धो यदक्षः॑ स यदु॒थ्सर्जे॑द्यज॒मानस्य॑ गृ॒हान॒भ्युथ्स॑र्जेत्
 सु॒वाग्दे॑व॒ दुर्या॑ः आ व॒देत्या॑ह गृ॒हा वै दुर्याः॑ शान्त्यै
 पत्नी॑ ॥ ४५ ॥

उपा॑नक्ति पत्नी॒ हि सर्व॑स्य मि॒त्रमि॑त्र॒त्वाय॑ यद्वै
 पत्नी॑ य॒ज्ञस्य॑ करोति मिथु॒नं तदथो॑ पत्नि॒या ए॒वैष
 य॒ज्ञस्या॑न्वा॒रम्भो॑ऽन॒वच्छि॑त्यै वर्त्मना॒ वा अ॒न्वित्य॑
 य॒ज्ञः रक्षा॑सि जिघा॑सन्ति वैष्ण॒वीभ्या॑मृ॒ग्भ्यां
 वर्त्मनो॑र्जुहोति य॒ज्ञो वै विष्णु॑र्य॒ज्ञादे॒व रक्षा॑स्यप
 हन्ति॒ यदध्व॑र्युर॒न॒ग्रावा॑हति॒ञ्जुहु॑याद॒न्धोऽध्व॑र्युः स्या॒द्रक्षा॑सि
 य॒ज्ञः ह॑न्युः ॥ ४६ ॥

हि॒र॑ण्यमुपा॒स्य जु॑होत्यग्नि॒वत्ये॒व जु॑होति॒ नान्धो॑-
 ऽध्व॑र्युर्भवति॒ न य॒ज्ञः रक्षा॑सि घ्नन्ति॒ प्राची॑ प्रेत॒मध्व॑रं
 क॒ल्पय॑न्ती॒ इत्या॑ह सु॒व॒र्गमे॒वैनै॑ लो॒कं ग॑मयत्यत्र॒ रमे॑था
 वर्ष्म॑न्पृथि॒व्या इत्या॑ह वर्ष्म॒ ह्येतत्पृ॑थि॒व्या यद्वै॑व॒यज॑नः
 शिरो॑ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑ यद्वि॒र्धान॑न्दि॒वो वा विष्ण॑वुत वा

पृथिव्याः ॥ ४७ ॥

इत्याशीर्षदयर्चा दक्षिणस्य हविर्धानस्य मेथीं नि हन्ति
 शीर्षत एव यज्ञस्य यजमान आशिषोऽव रुन्दे दण्डो वा
 औपरस्तृतीयस्य हविर्धानस्य वषट्कारेणाक्षमच्छिनद्यत्तृतीयं
 छुदिर्हविर्धानयोरुदाह्रियते तृतीयस्य हविर्धानस्यावरुद्धौ
 शिरो वा एतद्यज्ञस्य यद्धविर्धानं विष्णो रराटमसि विष्णोः
 पृष्ठमसीत्याह तस्मादेतावद्धा शिरो विष्युतं विष्णोः स्यूरसि
 विष्णोर्ध्रुवमसीत्याह वैष्णवः हि देवतया हविर्धानं यम्प्रथमं
 ग्रन्थिं ग्रन्थीयाद्यत्तं न विस्रः सयेदमेहेनाध्वर्युः प्र मीयेत्
 तस्मात्स विस्रस्यः ॥ ४८ ॥

पत्नीं हन्युर्वा पृथिव्या विष्युतं विष्णोः षड्विंशतिश्च ॥ ९ ॥ ————— [९]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्यभ्रिमा दन्ते प्रसूत्या
 अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहाश्विनौ हि देवानामध्वर्यु आस्ता
 पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै वज्रं इव वा एषा यदभ्रिरभ्रिरसि
 नारिरसीत्याह शान्त्यै काण्डेकाण्डे वै क्रियमाणे यज्ञः
 रक्षांसि जिघांसन्ति परिलिखितः रक्षः परिलिखिता
 अरातय इत्याह रक्षसामपहत्यै ॥ ४९ ॥

इदम॒हं रक्ष॑सो ग्री॒वा अपि॑ कृ॒न्तामि॒ योऽस्मान्द्वेष्टि॑ यं
च व॒यं द्विष्म॑ इत्या॒ह द्वौ वाव॑ पुरु॒षौ यं चै॒व द्वेष्टि॑ यश्चैनं
द्वेष्टि॑ तयो॒रेवान॑न्तरा॒यं ग्री॒वाः कृ॒न्तति॑ दि॒वे त्वा॒न्तरि॑क्षाय
त्वा पृथि॒व्यै त्वेत्या॑हैभ्य ए॒वैनो॑ल्लो॒केभ्यः॑ प्रोक्ष॑ति प॒रस्ता॑दर्वाचीं
प्रोक्ष॑ति तस्मा॑त्॥ ५० ॥

प॒रस्ता॑दर्वाची॑म्मनुष्या॑ ऊ॒र्जमु॑प जी॒वन्ति॑ क्रू॒रमि॑व वा
ए॒तत्क॑रोति॒ यत्ख॑न॒त्यपोऽव॑ न॒यति॑ शान्त्यै॒ यव॑मती॒रव॑
न॒यत्यू॑र्ग्वै॒ यव॑ ऊ॒र्गुदु॑म्बरं ऊ॒र्जैवो॑र्जं॒ सम॑र्धयति॒ यज॑मानेन
स॒म्मितौ॑दु॒म्बरी॑ भवति॒ यावा॑ने॒व यज॑मान॒स्ताव॑तीमे॒वास्मि॒न्नूर्जं॑
दधा॑ति पि॒तृणां॑ स॒दन॑म॒सीति॑ ब॒र्हिर॑व॒ स्तृणा॑ति
पि॒तृदे॒वत्य॑म्॥ ५१ ॥

ह्येत॑द्यन्निखा॑तं॒ यद्व॑र्हिर॒नव॑स्तीर्य॒ मि॒नुया॑त्पि॒तृदे॒वत्या॑
नि॒खा॑ता स्याद्व॑र्हिर॒वस्ती॑र्य॒ मि॒नोत्य॑स्यामे॒वैनो॑म्मि॒नोत्य॑थो
स्वा॒रुह॑मे॒वैनो॑ङ्क॒रोत्यु॑दिव॒स्त॒भाना॑न्तरि॒क्षम्पृ॑णेत्या॑हैषाल्लो॒काना॑म्
विधृ॑त्यै द्यु॒तान॑स्त्वा॒ मारु॑तो मि॒नोत्व॑त्या॒ह द्यु॒तानो॑ हं स्म
वै मा॒रुतो॑ दे॒वाना॑मौदु॒म्बरी॑म्मि॒नोति॑ तेनै॒व॥ ५२ ॥

ए॒ना॒म्मि॒नोति॑ ब्र॒ह्म॒वनि॑न्त्वा क्षत्र॒वनि॑मित्या॒ह यथा॑य॒जुरे॒वैतद्धृ॑ते

द्यावापृथिवी आ पृणेत्यामित्यौदुम्बर्या जुहोति द्यावापृथिवी
 एव रसेनानत्तयान्तमन्ववस्त्रावयत्यान्तमेव यजमानं तेजसा-
 ऽनत्तयेन्द्रमसीति छुदिरधि नि दधात्यैन्द्रः हि देवतया सदा
 विश्वजनस्य छायेत्याह विश्वजनस्य ह्येषा छाया यत्सदो
 नवच्छदि॥५३॥

तेजस्कामस्य मिनुयात्रिवृता स्तोमेन सम्मितन्तेजस्त्रिवृत्तेज-
 भवत्येकादशछदीन्द्रियकामस्यैकादशाक्षरा त्रिष्टुगिन्द्रियं
 त्रिष्टुगिन्द्रियाव्यैव भवति पञ्चदशछदि भ्रातृव्यवतः
 पञ्चदशो वज्रो भ्रातृव्याभिभूत्यै सप्तदशछदि प्रजाकामस्य
 सप्तदशः प्रजापतिः प्रजापतेरास्या एकविंशतिछदि
 प्रतिष्ठाकामस्यैकविंशः स्तोमानां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्या उदरं
 वै सद् ऊर्गुदुम्बरो मध्यत औदुम्बरीम्मिनोति मध्यत एव
 प्रजानामूर्जं दधाति तस्मात्॥५४॥

मध्यत ऊर्जा भुञ्जते यजमानलोके वै दक्षिणानि
 छदींषि भ्रातृव्यलोक उत्तराणि दक्षिणान्युत्तराणि करोति
 यजमानमेवायंजमानादुत्तरं करोति तस्माद्यजमानो-
 ऽयंजमानादुत्तरोऽन्तर्वर्तान्करोति व्यावृत्त्यै तस्मादरण्यं

प्रजा उप जीवन्ति परि त्वा गिर्वणो गिर इत्याह
 यथायजुरेवैतदिन्द्रस्य स्यूरसीन्द्रस्य ध्रुवमसीत्याहैन्द्रः
 हि देवतया सदो यम्प्रथमं ग्रन्थिं ग्रन्थीयाद्यत्तं न
 विस्रः सयेदमेहेनाध्वर्युः प्र मीयेत तस्मात्स विस्रस्यः ॥ ५ ॥

अपंहत्यै तस्मात्पितृदेवत्यन्तेनैव नवच्छदि तस्मात्सदः पञ्चदश च ॥ 10 ॥ — [१०]

शिरो वा एतद्यज्ञस्य यद्धविर्धानं प्राणा उपरवा
 हविर्धाने खायन्ते तस्माच्छीर्षन्प्राणा अधस्तात्खायन्ते
 तस्मादधस्ताच्छीर्ष्णः प्राणा रक्षोहणो वलगुहणो
 वैष्णवान्खनामीत्याह वैष्णवा हि देवतयोपरवा असुरा
 वै निर्यन्तो देवानां प्राणेषु वलगान्त्र्यखनन्तान्बाहुमात्रे-
 ऽन्वविन्दन्तस्माद्बाहुमात्राः खायन्त इदमहं तं वलगमुद्वपामि ॥ ५ ॥

यं नः समानो यमसमानो निचखानेत्याह द्वौ वाव
 पुरुषौ यश्चैव समानो यश्चासमानो यमेवास्मै तौ वलगं
 निखनन्तस्तमेवोद्वपति सं तृणति तस्मात्संतृण्णा अन्तरतः
 प्राणा न सम्भिनति तस्मादसम्भिन्नाः प्राणा अपोऽव नयति
 तस्मादार्द्रा अन्तरतः प्राणा यवमतीरव नयति ॥ ५७ ॥

ऊर्ग्वै यवः प्राणा उपरवाः प्राणेष्वेवोर्जं दधाति बर्हिरव

स्तृणाति तस्माँल्लोमशा अन्तरतः प्राणा आज्येन व्याघारयति
 तेजो वा आज्यं प्राणा उपरवाः प्राणेष्वेव तेजो दधाति हनू
 वा एते यज्ञस्य यदधिषवणे न सं तृणत्त्यसंतृण्णे हि हनू
 अथो खलु दीर्घसोमे संतृद्ये धृत्यै शिरो वा एतद्यज्ञस्य
 यद्धविर्धानम्॥५८॥

प्राणा उपरवा हनू अधिषवणे जिह्वा चर्म ग्रावाणो
 दन्ता मुखमाहवनीयो नासिकोत्तरवेदिरुदरः सदो यदा
 खलु वै जिह्वा दध्वधि खादत्यथ मुखं गच्छति यदा
 मुखं गच्छत्यथोदरं गच्छति तस्माँद्धविर्धाने चर्मन्नाधि
 ग्रावभिरभिषुत्याहवनीये हुत्वा प्रत्यञ्चः परेत्य सदसि
 भक्षयन्ति यो वै विराजो यज्ञमुखे दोहं वेद दुह एवैनामियं
 वै विराट्स्यै त्वक्कर्मोद्धोऽधिषवणे स्तना उपरवा ग्रावाणो
 वध्सा ऋत्विजो दुहन्ति सोमः पयो य एवं वेद दुह
 एवैनाम्॥५९॥

वृषामि यवमतीरवं नयति हविर्धानमेव त्रयोविंशतिश्च॥११॥ [११]

चात्वालाश्ववर्गाय यद्वैसर्जनानि वैष्णव्यर्चा पृथिव्यै साध्या इषे त्वेत्यग्निना पर्यग्नि पशोः
 पशुमालभ्य मेदसा सुचावेकादश॥११॥ चात्वालाद्देवानुपैति मुञ्चति प्रह्रियमाणाय पर्यग्नि पशुमालभ्य

चतुष्पादो द्विषष्टिः॥62॥ चात्वालात्पशुषु दधाति॥ हरिः ओम्॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥[१२]